

ANNA OVASKA

Johdatus poliittisiin tunteisiin

Tunteilla tehdään politiikkaa. Valjastetaanko tunteet syventämään kahtiajakoja ja luomaan vihollisia – vai toimivatko tunteet kimmokkeena reflektiolle, vuoropuhelulle ja muutokselle?

Yhdysvaltain presidentti Donald Trump väittää puheessaan, että aikamme on ”pelottava” nuorille miehille ja kutsuu seksuaalista häirintää vastustavia mielenosoittajia ”vihaiseksi lynkkausjoukoksi”¹. Ilmastomuutos herättää ihmisissä *abdistusta* ja *huolta* maapallon tulevaisuudesta – media ja tutkijat pyrkivät luomaan *toivoa*².

Tunteilla on liikuttavaa voimaa. Ne liittävät ihmisiä yhteen, muovaavat identiteettejä ja kansakuntia. Suuttumus, epäoikeudenmukaisuuden tunto ja huoli tulevaisuudesta voivat synnyttää kipinän poliittiseen toimijuuteen. Samalla rakkaus (”omia” kohtaan) tai viha ja pelko (”toisia” kohtaan) voidaan valjastaa luomaan viholliskuvia ja sulkemaan yksilöitä valtion, yhteisön tai jopa ihmisyden ulkopuolelle. Tunteilla voi leimata toisen irrationaaliseksi, ”liian” tunteelliseksi. Tai vaihtoehtoisesti ”sopiviksi” määriteltyjä tunteita ilmaisemalla voi herättää arvostusta tai myötätuntoa.

Äärioikeistolaiset ryhmät ovat aina osanneet tehdä politiikkaa tunteilla: lietsomalla vihaa, pelkoa ja inhoa yksilöitä ja ihmisryhmiä kohtaan. Populistit puolestaan tietävät, että tarttumalla tunteita herättävään asiaan saa julkisuutta ja kannattajia: näin tehtiin esimerkiksi Yhdysvalloissa 1970-luvulla, kun republikaanipuolue halusi mobilisoida uskonnolliset ryhmittymät äänestämään. Tausalla oli tavoite ylläpitää rotuerottelua kouluissa, mutta puolueessa haluttiin välttää leimautuminen rasisteiksi ja

joukkoja kokoavaksi aiheeksi valikoitui lopulta abortti.³

Siirtymää tunteita herättävästä aiheesta toiseen on harrastanut myös ulkoministeri Timo Soini Suomessa; tänä vuonna ensin osallistumalla abortinvastaiseen tilaisuuteen Kanadassa, sitten nimeämällä valtiolliset toimet ilmastomuutoksen torjumiseksi ”turhaksi hysteriaksi”⁴. Perussuomalaisten varapuheenjohtaja Laura Huhtasaari puolestaan kyseenalaisti lokakuussa yhteiskuntakasvatuksen pätevyyttä Suomen kouluissa syyttämällä opettajia ”vihapuheesta”. Tähän strategiaan malli löytyi Saksasta, jossa oikeistopopulistit keräävät verkossa anonyymeja ilmoituksia opettajista, joiden katsotaan vastustavan heitä.⁵ Tunteita kutsumalla – herättämällä sympatiaa yksissä, suuttumusta toisissa – voidaan saada julkisuuteen keskustelunaiheita, joista muuten vallitsisi laajakin yhteiskunnallinen konsensus⁶.

Kuten filosofi Sara Ahmed esittää, tunteet eivät ”kuulu” yksilöille tai yhteisöille vaan tunteilla muokataan ruumiiden pintoja ja yhteisöjen rajoja⁷. Tärkeä kysymys onkin, miten tunteita käytetään ja mihin päämääriin. Valjastetaanko tunteet luomaan jakoja ”meidän” ja ”muiden” välille, luomaan vihollisia tai etsimään syntipukkeja? Vai toimivatko tunteet kimmokkeina paikantamaan epäoikeudenmukaisia rakenteita – sysäyksenä reflektioon, dialogiin ja muutokseen? Eri tunteisiin liittyy erilaisia kokemusrakenteita, fyysisiä reaktioita, historioita ja kulttuurisia merkityksiä, ja tunteita voidaan käyttää moniin vastakkaisiinkin tarkoituksiin.

”Tunteet eivät ’kuulu’ yksilöille tai yhteisöille vaan tunteilla muokataan ruumiiden pintoja ja yhteisöjen rajoja.”

Moraalinen suuttumus, raivo ja viha

Moraalinen suuttumus tai raivo, antiikin *thymos*, on malliesimerkki tunteesta, joka voi sysätä poliittiseen toimintaan⁸. Suuttumus on vastaus havaittuun epäkohtaan tai epäoikeudenmukaisuuteen. Esimerkiksi filosofi Jane Bennett listaa hänelle suuttumusta aiheuttaneita asioita viime vuosikymmeneltä: ihmisoikeusrikkomukset Guantanamoan vankileirillä, irakilaisien vankien kiduttaminen, Yhdysvaltain päätös olla pitämättä lukua sodassa kuolleista siviileistä⁹. Suuttumusta tarvitaan, jotta epäkohdat saadaan esiin. Kuten Ahmed kirjoittaa: ”Suuttumus on luovaa: se luo kielen, jolla se vastaa siihen, mitä se vastustaa, nimeää kohteen uudelleen [...]”¹⁰ Suuttumus auttaa tarkentamaan epäkohdan ja antamaan sille nimen.

Voidaan ajatella, että suuttumus kohdistuu ilmiöihin, tapahtumiin ja tekoihin, kun taas viha kohdistuu ihmisryhmiin tai yksilöihin, jotka nähdään ryhmien (”rodun”, uskonnon, poliittisen suuntauksen) edustajina. Toisaalta rajat suuttumuksen, raivon ja vihan välillä ovat liukuvia. Englannin *moral outrage* voidaan kääntää joko ”moraaliseksi paheksunnaksi”, ”suuttumukseksi” tai ”raivoksi”. Tähän numeroon haastateltu neurotieteilijä Molly Crockett on tutkinut moraalisen pöyristyksen dynamiikkaa internetissä. Digitaalisen median tarjoama mahdollisuus kasvottomiin raivonilmaisuihin näyttää lisäävän raivon määrää radikaalisti.¹¹ Näistä elementeistä puolestaan kumpuavat psykologiset mahdollisuudet esimerkiksi viharikosten syntyyn. Poliittisten toimijoiden on vaivatonta käyttää nettiraivon mekanismeja omiin tarkoituksiinsa: joukkoja on äärimmäisen helppoa mobilisoida yksittäisiä ihmisiä ja ryhmiä vastaan internetissä ja tällöin teoista ja niiden tekijöistä muodostuu monimutkaisia verkostoja, joiden vaikutusta on vaikea hahmottaa esimerkiksi juridisesti¹². ”Maalittaminen” (omien seuraajien ohjaaminen vastustajien kimppuun) ja viraaliksi

muuttuva häpäiseminen ovat osa sosiaalisen median mahdollistamaa toimintaa, jolla on tuhoisia yhteisöllisiä ja yksilöllisiä seurauksia.

Häpeää, inhoa ja pelkoa

Antiikissa häpeällä nähtiin myös opettava vaikutus, kuten Pieta Päälynsahon analyysi Sofokleen *Filoketeesta* muistuttaa¹³. Häpeässä yksilö altistuu toisen katseelle, ja häpeä voi saada muuttamaan omaa toimintaa. Pahimmillaan häpeä kuitenkin lamauttaa, jättää yksilön vaille suojaa ja kääntyy inhoksi itseä ja toisia kohtaan. Inholla voidaan perustella itsen tai toisten tuhoaminen, kuten on nähty lukuisissa sodissa ja joukkomurhissa myös lähihistoriassa.

Toisaalta inholla on myös luovaa voimaa: kun tuntemme inhoa nähdessämme kuvia kärsivistä ihmisistä tai eläimistä, emme tunne inhoa heitä kohtaan, vaan inhoreaktio voi herättää, avata silmät ja saada näkemään tuhoisia toimintatapoja ja yhteiskunnallisia rakenteita. Kuten Riikka Rossi kirjoittaa, inhon herättäminen voi olla yhteiskunnallisen kritiikin keino¹⁴.

Inhon tavoin pelolla voidaan määrittää toinen omaa olemassaoloa, perhettä tai yhteisöä uhkaavaksi, *pahaksi*. Pelko saa liikkumaan pois toisen luota, tai oikeastaan pelon kohde on itsessään pakeneva, pelottava asiahan on aina vasta tulossa. Ahmedin mukaan: ”Mitä vähemmän tiedämme, mitä tai ketä pelkäämme, sitä *pelottavammaksi maailma käy*.”¹⁵ Pelon lietsominen on käypä poliittinen strategia, sillä kukin voi kiinnittää pelkoon omat uhkakuvansa. Jos häpeä ja inho saavat ensin suojautumaan maailmalta tai vetäytymään pois, sitten hyökkäämään maailmaa vasten, pelko, huoli ja ahdistus kaventavat maailmaa ja heikentävät mahdollisuuksia toimia.

Ihmetys, lumoutuminen ja toivo

Mahdollisuuksia rajaavien tunteiden vastapainona voidaan ajatella ihmetyksen ja lumoutumisen kokemuksia, joista moni feministiteoreetikko on etsinyt poliittista voimaa¹⁶. Jos esimerkiksi poliittisen rakkauspuheen ongelmana on, että se muuttuu helposti valtahierarkioiden ylläpitämiseksi (”rakasta huono-osaisia”) ja ulossulkemiseksi (”en vihaa toisia, mutta rakastan maatani”), ihmetys saa näkemään maailman ja toiset uudella tavalla. Se saa kysymään ja kuuntelemaan. Ahmedin mukaan:

”[I]hmetys toimii muuttamalla tavallisen, aiemmin tunnetun, poikkeukselliseksi. Näin ihmetys laajentaa näkemisen ja tuntemisen alaa. [...] [I]hmetys antaa meidän nähdä maailman pinnat *tehtyinä* ja näin historiallisuuden lakkauttamisen sijasta avaa sen.”¹⁷

Ihmetys paljastaa, että maailma on rakentunut tällaiseksi ja se on muutettavissa: asioiden ei tarvitse olla näin.

Ihmetyksen avaavaan, maailman rakentuneisuuden paljastavaan luonteeseen liittyy myös toivo. ”Ilman toivoa tulevaisuus muuttuu mahdottomaksi.”¹⁸ Samalla vaarana on, että olemme toiveikkaita vain tehdäksemme olomme paremmaksi: kiinnitämme toivomme johonkin jo menetettyyn¹⁹. Ympäristöfilosofi Andrew

Light esimerkiksi korostaa haastattelussa, että on tärkeä myöntää ilmastonmuutoksen väijäämättä aiheuttamat tuhot, jotta niihin voidaan reagoida: tulemme menettämään osia maapallosta, elinympäristöjä ja eläinlajeja²⁰. Toivoa tarvitaan, mutta se ei saa estää tunnustamista menetyksiä ja epäonnistumisia, suremasta niitä ja vastaamista niihin.

Tunteilla tehdään politiikkaa: tunteet saavat toimimaan, niillä tuotetaan merkityksiä ja reaktioita. Samalla on tärkeä tarkastella tapoja, joilla tunteet merkitsevät kohteita ja luovat monimutkaisia suhteita ja verkostoja. Bennett muistuttaa, että moraalinen suuttumus tai *thymos* ei riitä:

”Suuttumus ei katoa mihinkään eikä sen pidäkään, mutta politiikka, joka on liian sitoutunut moraaliseen paheksuntaan eikä erilaisten toimijuuksien verkostojen hienojakoiseen tarkasteluun tuskin saa aikaan mitään hyvää.”²¹

Keskittyminen tunteiden luomiin ja niitä tuottaviin verkostoihin ei tarkoita pääsyä ”yli” tunteista. Päinvastoin se auttaa ymmärtämään tunteiden tekemän poliittisen työn: Miten eri tunteilla muokataan toimijoita ja toiminnan kohteita? Miten tunteet jakavat ihmisiä ja olioita ryhmiin, erottavat ja tuovat yhteen? Ja miten ne avaavat mahdollisuuksia ja sulkevat niitä?

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Donald Trump: 'It's a very scary time for young men in America'. Video. *The Guardian* 2.10.2018; Matt Viser & Robert Costa, 'An angry mob'. Republicans work to recast democratic protests as out-of-control anarchy. *The Washington Post* 8.10.2018.
- 2 Ks. esim. Mikko Peltari, Ilmastonmuutos ahdistaa mutta huolen voi kääntää toiminnaksi. *Yliopisto* 3/2018; Pauliina Tolvanen, Ahdistaa ilmastonmuutos? Hyvä, sillä tutkijan mukaan tunteet voivat pelastaa meidät. *Yle* 22.9.2018; Minttu Mikkonen, Tutkijoiden mukaan toivoa ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi on, vaikka urakka on valtava. HS selvitti, millä keinoilla ihmiskunta voi välttyä ilmastokatastrofilta. *Helsingin Sanomat* 20.10.2018.
- 3 Esimerkiksi tuore dokumentti *Reversing Roe* (2018) kertoo, miten Yhdysvalloissa abortista tehtiin 1970-luvulla tietoisesti poliittinen kysymys. Ks. myös Randall Balmer, The Real Origins of the Religious Right. They'll Tell You It Was Abortion. Sorry, the Historical Record's Clear: It Was Segregation. *Politico* 27.4.2014.
- 4 Pekka Kinnunen, Timo Soini puolustaa aborttia vastustavien esiintymisiään, *Yle* 16.8.2018; Jarno Hartikainen, Ulko-
- 5 ministeri Soini kutsuu IPCC:n ilmasto-raportin synnyttämää keskustelua hysteeriseksi höpinäksi. *Helsingin Sanomat* 19.10.2018.
- 6 *Helsingin Sanomien* toimittaja havaitsi yhteyden Huhtasaaren ja saksalaisten oikeistopopulistien harjoittaman opettajien arvostelun välillä, ks. Anna-Liina Kauhanen, Laura Huhtasaari julkaisi oppilaiden koulutyön ja syytti kouluja vihapuheesta. Kuvio tuo mieleen Saksan, jossa oikeistopopulistit tekevät lapsista opettajien käräyttäjiä. *Helsingin Sanomat* 5.10.2018.
- 7 Tällaisia ovat Suomessa toistaiseksi vielä esimerkiksi konsensus naisten oikeudesta aborttiin, ilmastonmuutoksen torjunnasta sekä opettajien pätevydestä.
- 8 Sara Ahmed, *Tunteiden kulttuuripolitiikka* (The Cultural Politics of Emotion, 2004). Suom. Elina Halttunen-Riikonen. *niin & näin*, Tampere 2018, 21.
- 9 *Thymoksesta* ks. Marke Ahošen artikkeli tässä numerossa s. 32–40.
- 10 Jane Bennett, *Vibrant Matter. A Political Ecology of Things*. Duke University Press, Durham NC 2010, 38. Toisaalta Yhdysvaltain nykyhallinto pelaa peliä, jossa suuttumusta herätetään tahallaan ja hallitaan siten keskustelua, tavoitteena myös uuvuttaa vastustajat.
- 11 Internet lisää yhtäältä henkilökohtaisten raivon kokemusten määrää ja toisaalta madaltaa kynnyistä raivonilmauksiin ja lisää niiden määrää. Ks. Crockettin haastattelu s. 5–10.
- 12 Suomessa saatiin ensimmäinen merkittävä tuomio vihapuheesta verkossa 18.10.2018. Ks. esim. Antero Mukka, MV-lehden Janitskinin tuominnut oikeus laittoi rajat verkon vihanlietsonnalle – Mutta miksi suomalaiset saatiin niin helposti kääntymään toisiaan vastaan? *Helsingin Sanomat* 19.10.2018.
- 13 Ks. tämän numeron sivut 25–31.
- 14 Ks. tämän numeron sivut 41–44.
- 15 Ahmed 2018, 92.
- 16 Ks. Ahmed 2018, 234–237; Sara Heinämaa, *Ihmetys ja rakkaus*. Nemo, Helsinki 2000; Jane Bennett, *The Enchantment of Modern Life. Attachments, Crossings, and Ethics*. Princeton University Press, Princeton 2001.
- 17 Ahmed 2018, 235.
- 18 Sama 242.
- 19 Esim. Ahmed 2018, 243. Ks. myös Milla Rantalan raportti Eran Halperinin luennosta tässä numerossa s. 117.
- 20 Ks. Lightin haastattelu s. 102–107. Ks. myös Peltari 2018.
- 21 Bennett 2010, 38. Suom. AO. Ks. myös Laura Oulanteen artikkeli tässä numerossa s. 45–47.